

תוכן עניינים

מבוא- עמ' 3

1. סקירת ספרות- עמ' 4

1.1 על 'זיכרון', טראומה ופוסט מודרניזם- עמ' 4

1.2 שואה וזיכרון קולקטיבי- עמ' 5

1.3 זיכרון השואה במדיה- עמ' 7

1.4 'שואה', 'זיכרון' ו'אינסטגרם'- עמ' 13

1.4.1 אינסטגרם- עמ' 13

1.4.2 מוות, זיכרון ואינסטגרם- עמ' 13

1.4.3 'הפרטי הוא הפוליטי'- עמ' 14

1.5 'הסטורי של אווה': רקע- עמ' 14

2. מתודולוגיה- עמ' 16

2.1 שאלת המחקר ושיטת המחקר- עמ' 16

2.2 קורפוס המחקר- עמ' 16

2.3 כלי המחקר- עמ' 16

2.4 ניתוח הנתונים- עמ' 16

3. ממצאים- עמ' 17

3.1 היבטים של נוסטלגיה- עמ' 17

3.2 'היהודי הגלותי'- היעדר גבורה ומרד- עמ' 18

3.3 הזיכרון הפרטי לעומת הקולקטיבי- לאומי: 'הפרטי הוא הפוליטי'- עמ' 19

3.4 האינסטגרם ככלי להעברת רגשות- עמ' 20

דיון ומסקנות- עמ' 22

רשימת מקורות- עמ' 24

נספחים- עמ' 26

מבוא

המושג 'שואה' מגיע מהתנ"ך, ועל פי הפירוש המקראי הביטוי מבטא אסון כתוצאה מהרס, חורבן, כיליון, אסון שהגיע בהפתעה ללא סימנים מקדימים. כיום נעשה שימוש במילה זו על מנת לתאר את מצבם של יהודי אירופה תחת המשטר הנאצי אשר הפך מונח זה סימן להתעללות והשפלה. רק בסיום המלחמה והמפגש בין הניצולים לישראלים משנחשפו הזוועות קיבלה המילה "שואה" את המשמעות אותה אנו מכירים כיום המתארת את השמדת יהודי אירופה (זנדנברג, 2008).

השואה מתוארת בספרות כאירוע ייחודי של טראומה, הכולל בתוכו אירועים טראומטיים מתמשכים, כגון, ניסיון להשמדת העם היהודי, אובדן דמויות משמעותיות, פגיעה והתעללות פיזית ונפשית קשה, הכוללת השפלה, תנאי מחיה קשים ומחסור בתנאים בסיסיים (ורדי, 1990 בתוך שמר, 2012). זהו, למעשה, אירוע העומד בסימן של אובדן: מחד, אובדן אכזרי של קרובים וחברים, ומאידך, אובדן של כבוד עצמי וזהות עצמית- הן אישית והן תרבותית (מוסקוביץ, 2008).

השואה נתפסת כמרכיב מרכזי ומעצב בזיכרון הקולקטיבי של מדינת ישראל השפעתה של השואה על החברה הישראלית ותרבותה בעלת משמעות גדולה, באופן זה זיכרון השואה ולקחיה הינו גורם מעצב ומשפיע על החברה הישראלית כמו גם על מדינת ישראל, הן בשיח הפוליטי והן בשיח המפלגתי (כהן, 1999). הזיכרון הקולקטיבי בחברה הישראלית ראה את "זיכרון השואה כמרכיב מרכזי, מעצב ומשפיע על הזיכרון הקולקטיבי של החברה הישראלית ומדינת ישראל המתהווה, הן בשיח הפוליטי והן בשיח המפלגתי. בנוסף, זיכרון השואה בחברה הישראלית עבר שינויים במהלך התקופות השונות ונראה כי שינויים אלה התבססו על צרכיה המשתנים של חברה זו כפי שטענו חוקרים כמו גל (2008) והאלבווקס (Halbwachs, 1992).

אחד הייצוגים החדשים ביותר של 'השואה' במדיה הינו 'הסטורי של אווה'- מיזם דיגיטלי אשר עלה ברשת החברתית 'אינסטגרם' במסגרת אירועי יום הזיכרון 2019. 'הסטורי של אווה' הינו למעשה יומן המוצג כסדרת סרטונים קצרים, כשלושים דקות אורכם הכולל, שאותם כביכול צילמה אווה היימן בטלפון נייד. בעבודה זו ברצוני לבחון באיזה אופן "הסטורי של אווה" מייצג את החוויה הטראומטית של זיכרון השואה? שיטת המחקר הינה שיטת מחקר איכותנית של ניתוח תוכן. על מנת לענות על שאלת מחקר זו- ראשית כל תוצג סקירת ספרות אשר תעסוק בנושא של 'זיכרון קולקטיבי' בכלל, ייצוג השואה במדיה, התמקדות ברשת החברתית 'אינסטגרם' ובקשר שלה לזיכרון. הפרק השני יציג את מתודולוגיית המחקר, בפרק השלישי יוצגו ממצאי ניתוח 70 הסרטונים שהועלו במסגרת 'הסטורי של אווה', ולבסוף יידונו מסקנות המחקר בזיקה לסקירת הספרות ויוצגו השלכותיו.

1. סקירת ספרות

1.1 על 'זיכרון', נוסטלגיה ופוסט-מודרניזם

האלבווקס (Halbwachs, 1992) עוסק בזיכרון הקולקטיבי שמתעצב על ידי קבוצות שונות בחברה תוך כדי עיבוד סלקטיבי של האירועים ההיסטוריים והתאמתם לשיח הציבורי ולצרכי החברה. לטענתו, הזיכרון הקולקטיבי הוא פונקציונאלי ומשתנה והוא מייצג את האידאולוגיה העכשווית של קהילה יותר מאשר את עברה. בין היתר, מגויס הזיכרון הקולקטיבי לעיצוב הזהויות הקולקטיביות. הזיכרון הקולקטיבי מתגלם במערכת של ציונים וכלים שהחברה מכוננת ומשמרת לא רק בתודעה ובשיח אלא גם בממדים של מרחב וזמן. כלומר, זיכרון קולקטיבי מתייחס לידע שקיים בקרב ציבור של אנשים בהווה בנוגע לאירועים מהעבר המשותף של הקהילה אליה הם משתייכים, הוא **אוסף של מיתוסים, אירועים ואמונות המעניק יסוד היסטורי ותרבותי משותף לחברה**. בחלקו הוא נוצר באופן ספונטאני ובחלקו על ידי גורמים פוליטיים ולאומיים המבקשים לקדם באמצעותו אינטרסים שונים.

טלמון (2001) מתארת את הנוסטלגיה כמנגנון תרבותי המשמש לייצר חלומות קולקטיביים ומיתוסים, כאשר אחד האמצעים האפקטיביים לייצור זה הינו **הקולנוע**. המדיום הקולנועי מסוגל לשעתק את המציאות, למחזר דימויים שלה וליצור אפקטים חזותיים וקוליים המתנים נוסטלגיה ולייצר מציאויות חלופיות נחשקות ואובייקטים לנוסטלגיה של ההמונים.

התשוקה אל העבר ממחישה את רעיונותיהם של הוגים פוסט מודרניים אודות הפיקטיביות והיעדר הממשות של עבר זה בעידן הפוסט מודרני. הפילוסוף וההוגה הצרפתי בודריאר (1981) עסק באופן בו הדמויות והדימויים של המציאות אינם מייצגים עוד את המציאות אלא מעוותים אותה, מחפים על היעדרה של המציאות המקורית ולבסוף מחליפים את המציאות עד כדי יצירת עולם המורכב מ"הדמיות של מה שלעולם לא התקיים", מצב אותו מגדיר בודריאר כ"היפר ממשות", דוגמאות לכך הם אתרי תיירות כמו דיסניוורלד או לאס וגאס ופורנוגרפיה כדימוי של סקס. בודריאר (שם) מציין ארבעה שלבים בהתפתחות הקשר בין המציאות לבין הדימוי בתרבות המערבית: **רפרזנטציה** - הסימן, היינו הדימוי והמציאות הם שווים, הטקסט מתבסס על משהו מוחשי קיים, **סימולציה** - שלילת הסימן, הדימוי, מערכו. הדימוי אינו עוד מראה מקום של משהו מוחשי אלא עיוות של המציאות, **דיסימולציה** - הדימוי כהסוואה להיעדר, **סימולאקרה** - דימוי חסר קשר מוחלט למציאות. הסימולאקרה מבקשת להינתק מהמציאות וכלל אינה מתייחסת אליה כעוגן או כאופק, היא אינה מסתירה או מסווה את האמת. זו האמת המסתירה ומסווה את העובדה שאין אמת, הסימולאקרה היא המציאות. בשלב זה לדימוי אין קשר בינו לבין ממשות מכל סוג שהוא והוא סימולקרה טהורה שלו עצמו - לא ניתן להפריד את האמת והשקר, והממשי אינו שוב מה שהיה.

באופן זה, מתאר בודריאר (1981) את תשוקתה של האנושות למצוא מחילה בעבר על ידי החייאת הטוב ביותר והרע ביותר בהיסטוריה המודרנית, מתוך כוונה להבחין בין מה שהיה טוב למה שהיה רע, התחקות אחר "מה שהשתבש" בעידן המודרני - לתקנו במטרה לנטרל. הוא מתאר כיצד האדם מבקש לברוא הכל מחדש כאובססיה של ריפוי, נזירוז כפייתית המנסה לשכוח את ההווה על ידי שכפול העבר. אמנם יש לדימוי מקור, הנמצא ממש שם, אך הדימוי הינו מעוות